

Κατὰ τὴν μέθοδον Καλογερέα προηγεῖται τῆς καταψύξεως ἀφαίσεις μικρᾶς ποσότητος ὕδατος λόγῳ τῆς δραστηριοποιήσεως τῶν ἐνζύμων καὶ τοιούτοτρόπως ἀποφεύγεται ὁ σχηματισμὸς σταλάγματος καὶ καταστροφή τῶν ἰστών.

Ἡ μέθοδος αὕτη ἐφηρμόσθη καὶ ἐπὶ αὐγῶν, τὰ ὁποῖα σπάζουν κατὰ τὴν συνήθη κατάψυξιν.

Συνέχεια τῆς ἀνωτέρω ἐρεύνης εἶναι ἡ χρησιμοποίησις ἀέρος μὴ περιέχοντος ὕδατος ἀλλὰ μικρὰν ποσότητα μονοξειδίου τοῦ ἀνθρακος πρὸς ἀποφυγὴν τῆς δράσεως τῶν ἐνζύμων κατὰ τὴν ξήρανσιν τροφίμων ἄνευ θερμάνσεως. Τοιούτοτρόπως τὰ ξηρὰ προϊόντα ἐπανέρχονται εἰς τὴν φυσικὴν τῶν κατάστασιν, διατηροῦν ἐπὶ μακρὸν τὴν θρεπτικὴν τῶν ἀξίαν καὶ τὰς ὀργανοληπτικὰς τῶν ἰδιότητας.

Αἱ ἀνωτέρω μέθοδοι ἐφηρμόσθησαν ὄχι μόνον εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας ἀλλὰ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ.

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναλύσω λεπτομερέστερον τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Καλογερέα. Περιορίζομαι νὰ ἀναφέρω τὴν ἐργασίαν περὶ ἀνιχνεύσεως παστεριωμένου γάλακτος εἰς μίγματα μετὰ νωποῦ γάλακτος, τὴν ἐργασίαν περὶ διατηρήσεως ἰχθυερῶν, πουλερικῶν καὶ ἄλλων τροφίμων μὲ πάγον, περιέχοντα διμυρμηκικὴν γλυκόλην καὶ σορβικὸν ὀξύ, καθὼς καὶ τὰς ἐρεῦνας ἐπὶ διατηρήσεως τῆς ζωῆς σπόρων κτλ.

Ἄλλη μέθοδος διὰ τὴν πρόοδον τῆς Γεωργίας ἀφορᾷ εἰς τὸν ἐργαστηριακὸν ἔλεγχον τῆς ἀντοχῆς τῶν φυτῶν, εἰς τὴν ξηρασίαν καὶ τοὺς παγετῶνας.

Ὁ κ. Καλογερέας ἐτίμησε τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Τώρα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα.

Ἐλπίζομεν νὰ βοηθήσῃ ἐνταῦθα τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Γεωργικῆς Βιομηχανίας καὶ νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον τῆς χώρας.

Ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Μιχ. Δ. Στασινόπουλος**, παρουσιάζων τὸ ὑπὸ τὸν κατωτέρω ἀναφερόμενον τίτλον δημοσίευμα, εἶπε τὰ ἑξῆς :

Ἐχω τὴν τιμὴν νὰ παρουσιάσω εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τὸ εἰς τὴν γαλλικὴν συντεταγμένον βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον «Les grands arrêts de la jurisprudence administrative» — «Αἱ μεγάλα ἀποφάσεις τῆς (γαλλικῆς) διοικητικῆς νομολογίας», τῶν κ. κ. P. Weil, M. Long καὶ Guy Braibant, μὲ πρόλογον τῶν κ. κ. René Cassin καὶ Marcel Waline. Ἔκδ. 5η, 1969, Paris.

Τὸ βιβλίον αὐτό, τοῦ ὁποῦ ἐκυκλοφόρησε ἡ 5η ἔκδοσις, δὲν εἶναι ἐν συνηθισμένον σύγγραμμα ἐνὸς ὠρισμένου συγγραφέως. Εἶναι ἔργον σ υ λ λ ο γ ι κ ὄ ν,

συνάμα δὲ καὶ ἀποσταγματικόν, διότι πράγματι περιέχει τὸ πολύτιμον ἀπόσταγμα μιᾶς τεραστίας καὶ ιστορικῆς πνευματικῆς προσπάθειας.

Πράγματι, τὸ βιβλίον αὐτὸ περιέχει, κατὰ μίαν συστηματικὴν κατάστρωσιν, τὰς κυριωτέρας ἀποφάσεις τοῦ γαλλικοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας, ἀπὸ τῆς συστάσεώς του, ἥτοι ἀπὸ 160 περίπου ἐτῶν, ἐκείνας, πὺν ἐδημιούργησαν σταθμοὺς εἰς τὴν νομολογίαν, συνοδευομένας μὲ ἐκτενῆ ἀνάλυσιν καὶ σχολιασμόν.

Ἔχει συγγραφῆ ἀπὸ τὸν κ. P. Weil, καθηγητὴν τοῦ Διοικητικοῦ Δικαίου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων, καὶ τοὺς Παρέδρους τοῦ γαλλικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας κ.κ. M. Long καὶ Guy Braibant, ἀποτελεῖ δὲ μέρος τῆς σειρᾶς «Βιβλιοθήκη Δημοσίου Δικαίου» («Bibliothèque de Droit Public»), ἡ ὁποία ἐκδίδεται ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Προέδρου René Cassin, ἐπιτίμου Προέδρου τοῦ γαλλικοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας καὶ Βραβείου Νόμπελ τῆς Εἰρήνης τοῦ 1968, ὡς καὶ τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων κ. Marcel Waline, παλαιμάχου διδασκάλου τοῦ Διοικητικοῦ Δικαίου καὶ προσφάτως ἐκλεγέντος Ἀκαδημαϊκοῦ.

Εἰς τὴν παρουσίαν ταύτην προβαίνω : α) ἔνεκα τῆς γενικωτέρας σημασίας τοῦ βιβλίου διὰ τὴν ἐπιστήμην τοῦ διοικητικοῦ δικαίου καὶ β) ἔνεκα τοῦ ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει διὰ τὸ ἑλληνικὸν δίκαιον, συνεπεία τῆς στενοτάτης συγγενείας τῆς παρ' ἡμῖν διοικητικῆς νομολογίας, πρὸς τὴν γαλλικὴν, δεδομένου ὅτι τὸ παρ' ἡμῖν Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ἰδρύθη καὶ λειτουργεῖ, ὡς γνωστόν, κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Γαλλικοῦ, καὶ τὴν νομολογίαν αὐτοῦ ἀκολουθεῖ πιστῶς, μὲ ὀλίγας μόνον ἀποκλίσεις, ὁσάκις ἐπιχώρια ἀνάγκαι καθιστοῦν αὐτὰς ἀναποφεύκτους.

Διὰ τῆς ἀναλύσεως καὶ τοῦ σχολιασμοῦ τῶν δοθεισῶν ὑπὸ τῆς νομολογίας τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας λύσεων, τὸ ἔργον τοῦτο δὲν πρᾶττει ἄλλο τι, παρὰ νὰ ἀνασύρη ἀπὸ τοὺς σωροὺς τῶν χιλιάδων ἀποφάσεων καὶ νὰ φέρη εἰς τὸ φῶς τοὺς γενικοὺς ἐκείνους κανόνας, οἱ ὁποῖοι διεπλάσθησαν ὑπὸ τοῦ ἀνωτάτου διοικητικοῦ δικαστηρίου, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ συμπληρώσουν τὰ κενὰ τοῦ κειμένου δικαίου καὶ νὰ ρυθμίσουν τὴν ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν νόμων δρᾶσιν τῆς Διοικήσεως.

Οἱ κανόνες οὗτοι ἀποτελοῦν ἀκριβῶς τὰς λεγομένας «γενικὰς ἀρχὰς» τοῦ διοικητικοῦ δικαίου.

Εἰς τοὺς νομικοὺς εἶναι γνωστός ὁ ὅλος, ὁ ὁποῖος ἀνήκει εἰς τὰς γενικὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου. Εἶναι κανόνες γενικοί, ῥητῶς θεσπιζόμενοι ἢ συναγόμενοι ἐκ τῶν κειμένων, οἵτινες ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ εἰσχωροῦν εἰς τὰ κενὰ τοῦ δικαίου,

ἢ νὰ κλίνουν τὴν πλάστιγγα τῆς ἐρμηνείας, ἐκεῖ ὅπου τὰ κείμενα δημιουργοῦν ἀμφιβολίας.

Ἐὐλόγος ὅμως τῶν γενικῶν ἀρχῶν εἶναι ἀσυνήθως ἠϋξημένος εἰς τὸν χῶρον τοῦ διοικητικοῦ δικαίου. Διατί;

Εἰς τὸν χῶρον τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου, ἡ συμπεριφορὰ ἐν γένει τῶν προσώπων ἔχει τύχει ἑνθμίσεως διὰ πλήρους συστήματος γραπτῶν κανόνων, οἱ ὅποιοι συγκροτοῦν τὸν Ἀστικὸν Κώδικα. Τὸ πάγιον καὶ τὸ σταθερὸν χαρακτηρίζουν ἐν γένει τὰς σχέσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου. Ἀντιθέτως, εἰς τὸ διοικητικὸν δίκαιον, αἱ σχέσεις εὐρίσκονται ἐν διαρκεῖ ἐξελίξει καὶ ἀνανεώσῃ, παρακολουθοῦσαι τὰς συνεχῶς μεταβαλλομένας πολιτικὰς καὶ οἰκονομικὰς ἰδίᾳ συνθήκας. Κῶδιξ Διοικητικὸς δὲν ὑπάρχει — διὸ καὶ ἡ ἐνέργεια ἐν γένει τῶν διοικητικῶν ὀργάνων προσκρούει συχνότατα εἰς αὐτὴν τὴν ἔλλειψιν, καὶ συχνότατα τὰ διοικητικὰ ὄργανα, ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ νόμου, αὐτοσχεδιάζουν.

Αὐτὸ τὸ κενὸν ἐπλήρωσεν ἡ νομολογία τοῦ γαλλικοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας, διὰ τῆς δημιουργίας τῶν γενικῶν ἀρχῶν τοῦ διοικητικοῦ δικαίου, αἱ ὅποια δὲν εἶναι ἀπλῶς κατευθυντήριοι ἀρχαί, ἀλλὰ τέλειοι κανόνες, *leges perfectae*, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι τὸ ἐναντίον αὐτῶν πρᾶττόμενον εἶναι ἄκυρον.

Ἐπὶ πλέον, αἱ γενικαὶ ἀρχαί δὲν θεωροῦνται ὡς ἄγραφον δίκαιον, ἀλλὰ ὡς δίκαιον γραπτόν. Καὶ ἰδοὺ διατί: Ὁ διοικητικὸς δικαστής, ἰδανικὸς κάτοχος τοῦ πνεύματος τῶν διοικητικῶν νόμων καὶ τῶν γενικῶν κατευθύνσεων τῆς διοικητικῆς νομοθεσίας, ἀναζητεῖ καὶ ἀνευρίσκει τὰς γενικὰς ἀρχάς, ἐνυπαρχούσας ἐν σιωπῇ, οἶονεὶ κεκρυμμένας ἐντὸς τῶν διατάξεων τῶν νόμων, καὶ ἀνασύρει αὐτὰς εἰς τὸ φῶς. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀκριβῶς ἐδοκιμάσθη καὶ ἠρίστευσεν ἡ δημιουργικὴ ἰκανότης τῶν δικαστῶν τοῦ γαλλικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ἡ ὁποία δικαίως ἀπεκλήθη πραιτωρική, ὑπὸ τὴν πλουσιωτέραν ἔννοιαν τοῦ ὄρου.

Ἄς φέρωμεν μερικὰ παραδείγματα:

— Ἡ Διοίκησις ἔλεγεν ἄλλοτε: Ἐξέδωσα μίαν πρᾶξιν παράνομον. Τὸ ἀντελήφθην μετὰ μακρὸν χρόνον. Τί φυσικώτερον ἀπὸ τὸ νὰ θέλω νὰ τὴν ἀνακαλέσω; Νόμος ἑνθμίζων τὸ θέμα δὲν ὑπάρχει. Ἐπαναφέρω λοιπὸν οὕτω τὴν νομιμότητα.

Ἄχι, εἶπε τὸ γαλλικὸν Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας. Καὶ ἡ παράνομος πρᾶξις, ἐὰν ἐφημερόσθη ἐπὶ μακρὸν χρόνον, δημιουργεῖ κατάστασιν σεβαστὴν λόγῳ τῆς καλῆς πίστεως τῶν ἐνδιαφερομένων πολιτῶν. Ἡ σταθερότης τῶν διοικητικῶν καταστάσεων καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη τῶν πολιτῶν εἰς τὴν σταθερότητα αὐτὴν ἀποτελεῖ ἀγαθὸν κοινωνικὸν σπουδαιότερον ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν τυπικὴν νομιμότητα. Ἰδοὺ μία γενικὴ ἀρχή, ὑψίστης νομικῆς σημασίας καὶ εὐρυτάτης ἐφαρμογῆς.

Ἄτερον παράδειγμα:

Ἄλλοτε, ἡ Διοίκησις δὲν ἐθεώρει ἑαυτὴν ὑπόχρεωσιν νὰ αἰτιολογῇ τὰς πράξεις της. Καὶ ἐδῶ ἐπίσης δὲν ὑπάρχει νόμος ὁυθμίζων τὸ θέμα. Ἄλλὰ τὸ γαλλικὸν Συμβούλιον Ἐπικρατείας ἐθεώρησε τὴν αἰτιολόγησιν ἀναγκαίαν.

Ὁ δικαστὴς δὲν δύναται νὰ ἔχη μαντικὴν δύναμιν διὰ νὰ μαντεύσῃ πῶς σκέπτεται ἑκάστοτε ἡ Διοίκησις, ὅσάκις ἐκδίδει ἐπαχθεῖς διὰ τοὺς πολίτας πράξεις. Ἐν τούτοις, ὁ δικαστὴς π ρ ε π ε ι νὰ γνωρίζῃ αὐτὴν τὴν σκέψιν τῆς Διοικήσεως, ἀκριβῶς διὰ νὰ κρίνῃ ἐὰν ἡ Διοίκησις σκέπτεται νομίμως ἢ ὄχι. Δι' αὐτὸ ἡ Διοίκησις ὑπεχρεώθη νὰ λέγῃ φανερὰ τὰς σκέψεις της. Εἶχεν ὀχρωθῆ ὅπισθεν τῆς σιωπῆς: «δὲν μνημονεύω αἰτιολογίαν, ἄρα τεκμαίρεται ὅτι σκέπτομαι νομίμως». Τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ἀντέστρεψε τὸ τεκμήριον: «δὲν μνημονεύεις αἰτιολογίαν, ἄρα τεκμαίρεται ὅτι ἐσκέφθης π α ρ α ν ὀ μ ω ς».

Ἡ σαθρὰ αἰτιολογία, ἥτοι ἡ αἰτιολογία ἡ παράνομος ἡ ἀμαρτωλή, ζεῖ μὲν εἰς τὸ ἡμίφως τῆς σκέψεως τοῦ ἐκδότου τῆς πράξεως, δὲν ἡμπορεῖ ὅμως νὰ ζήσῃ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἥτοι ἐὰν διεπιστώθῃ εἰς τὸ σῶμα τῆς διοικητικῆς πράξεως.

Αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰς τολμηρὰς ἀρχὰς εἰσήγαγε τὸ γαλλικὸν Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ Διοικήσεως καὶ διοικουμένων, πρὸς πληρωσιν τοῦ κενοῦ, πού ὑπάρχει ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως Διοικητικοῦ Κώδικος. Καὶ θεωροῦνται τόσον εὔστοχοι αἱ γενικαὶ αὐταὶ ἀρχαί, ὥστε οἱ περισσότεροι θεωρητικοὶ ἐν Γαλλίᾳ ἀποκρούουν σήμερον τὴν ιδέαν τῆς εἰσαγωγῆς Διοικητικοῦ Κώδικος, ἀκριβῶς διὰ νὰ διατηρηθῇ ἡ εὐχέρεια τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας νὰ εἰσάγῃ νομολογιακὰς ἀρχὰς, εὐπλάστους καὶ δυναμένας νὰ προσαρμολογῶνται ἑκάστοτε εἰς τὰς ἐν διαρκεῖ ἐξελίξει σχέσεις τοῦ διοικητικοῦ δικαίου.

Τώρα, ἄς ἴδωμεν, κατὰ ποῖον μηχανισμόν γεννῶνται καὶ ἀναδεικνύονται αὐταὶ αἱ γενικαὶ ἀρχαί.

Αἱ ἀρχαὶ λοιπὸν αὐταὶ δημιουργοῦνται διὰ μέσον ἐνὸς θαυμασίου φαινομένου, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπιχειρήσω ἐδῶ συντόμως νὰ περιγράψω. Εἶναι τὸ φαινόμενον τῆς ἀενάου ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῆς ἐπιστημονικῆς θεωρίας ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ δικαστικοῦ λειτουργήματος ἀφ' ἑτέρου.

Πράγματι ὑφίσταται μία ἀέναντος ἐπικοινωνία μεταξὺ τοῦ σοφοῦ θεωρητικοῦ καὶ τοῦ δικαστοῦ, ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ δύο ρεύματα, παράλληλα, ἀν καὶ ἀκολουθοῦντα ἀντιθέτους κατευθύνσεις: τὸ πρῶτον ρεῦμα εἶναι ἡ συνεχὴς ἐπίδρασις, τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ ἡ ἐπιστημονικὴ θεωρία ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ δικαστοῦ. Τὸ δεύτερον ρεῦμα εἶναι ἡ ἀπήχησις τὴν ὁποίαν ἑκάστη δικαστικὴ ἀπόφασις δύναται νὰ ἔχη ἐπὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης.

Πράγματι, πόσοι ἄνθρωποι γνωρίζουν αὐτὴν τὴν εἰδικὴν κατεργασίαν, τὴν

οφονεί μυστικήν, τὴν ὁποίαν ἡ θεωρητικὴ διδασκαλία ὑφίσταται ἐντὸς τῆς σκέψεως τοῦ δικαστοῦ, πρὶν ἢ ἐπηρεάσῃ καὶ κατευθύνῃ τὴν ἀπόφασίν του ; Μὲ ποῖον τρόπον ὁ δικαστὴς προσλαμβάνει αὐτὴν τὴν ἐπιστημονικὴν διδασκαλίαν, ἐν ἀρχῇ ὡς θέμα μελέτης καὶ στοχασμοῦ, καὶ πῶς, ἐν συνεχείᾳ, ἐπιχειρεῖ νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ εἰς τὴν ἄσκησιν τοῦ δικαστικοῦ του λειτουργήματος ;

Κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτήν, ἡ θεωρία ἡ γεννηθεῖσα εἰς τὸ σπουδαστήριον τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ, ὑφίσταται μίαν κρίσιμον δοκιμασίαν. Θὰ ἔχῃ ἄρα γε τὴν δύναμιν νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὰς σελίδας τοῦ ἐπιστημονικοῦ συγγράμματος καὶ νὰ μεταμορφωθῇ εἰς ζωντανὸν κοινωνικὸν στοιχεῖον ; Ἡ ἀκτινοβολία μιᾶς θεωρίας θὰ ἔχῃ ἄρα γε τὴν ἰκανότητα νὰ παύσῃ νὰ ἀποτελῇ μίαν διδασκαλίαν εἰς τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν, καὶ νὰ μεταμορφωθῇ εἰς διάταξιν ζωντανὴν καὶ νομικῶς ὑπεύθυνον, ὁποία ἐνυπάρχει εἰς τὴν ἀπόφασιν ἑνὸς δικαστηρίου ;

Ποῖος θὰ ἠμποροῦσε νὰ παρακολουθήσῃ αὐτὴν τὴν ζύμωσιν, τὴν ὁποίαν ἡ θεωρία ὑφίσταται μέσα εἰς τὴν σκέψιν τῶν δικαστῶν, εἰς τὰς εἰσηγήσεις των καὶ πρὸ πάντων μέσα εἰς τὰς ἰδιαιτέρας συζητήσεις τῶν διασκέψεων καὶ νὰ ἴδῃ αὐτὴν τὴν θεωρίαν, νὰ γίνεταί, ὡσὰν συνεπέᾳ θαύματος, μία νίνα vox τοῦ δικαίου, δεσμεύουσα τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ; Βεβαίως, ἐκτὸς αὐτῶν τούτων τῶν δικαστῶν, κανεὶς ἄλλος δὲν δύναται νὰ λάβῃ γνῶσιν αὐτῆς τῆς ἀληθοῦς μυσταγωγίας, ποὺ ἐκτυλίσσεται ἐκεῖ, εἰς τὰς αἰθούσας τῶν διασκέψεων, μακρὰν ἀπὸ τὰ βλέμματα τῶν βεβήλων . . .

Ἐν τούτοις, μεταξὺ τῶν «βεβήλων» ἃς εἴπωμεν, εἶναι καὶ οἱ θεωρητικοί, οἱ ὅποιοι ὅμως εἶναι συγχρόνως καὶ οἱ ἐμπνεόντες τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις. Ἄνυπομονοῦν λοιπὸν εὐλόγως νὰ τὰς μάθουν καὶ νὰ τὰς ὑποβάλλουν εἰς ἀνάλυσιν ἐπιστημονικὴν.

Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτήν, ἀρχίζει τὸ δεύτερον θεῦμα, ποὺ φέρει τὴν ἀπόφασιν τοῦ δικαστοῦ πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀνατομίαν καὶ ἀνάλυσίν της. Ὁ δικαστὴς ἐξέδωσε τὴν ἀπόφασίν του ὡς λειτουργὸς καὶ παράγων τῆς Πολιτείας. Ὁ θεωρητικὸς παραλαμβάνει τώρα αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀνακαλύψῃ μέσα εἰς αὐτὴν μίαν ἀρχὴν ἐπιστημονικὴν, διὰ νὰ τὴν ἐντάξῃ εἰς μίαν ὁμάδα ἀνθρωπίνων γνώσεων καὶ ἐννοιῶν, δηλαδὴ εἰς ἓν πλαίσιον ἐπιστήμης.

Διὰ μέσου αὐτῆς τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας, ἡ δικαστικὴ ἀπόφασις καὶ ἰδίως τὸ νόημα αὐτῆς, τὸ συχνὰ ἀόρατον ἐκ πρώτης ὄψεως, θὰ δοθῇ τώρα διὰ μέσου τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἀναλύσεως τοῦ θεωρητικοῦ, εἰς γνῶσιν τοῦ μεγάλου κοινοῦ.

Καὶ ἐδῶ ἐπίσης, εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ ἀναλυθῶν τὰ συναισθήματα τοῦ δικαστοῦ ὅταν διαπιστώνῃ μὲ ἀληθῆ συγκίνησιν ὅτι αὐτὸ τὸ ὅποῖον ἀπεφάσισε καὶ διέ-

ταξεν ὡς λειτουργὸς ἀντιπροσωπεύων τὴν κρατικὴν ἐξουσίαν, μεταμορφώνεται τώρα, διὰ μέσου τῆς σκέψεως τοῦ σοφοῦ θεωρητικοῦ, εἰς γενικὰς ἀρχὰς καὶ κανόνας, καὶ τιμᾶται μὲ μίαν θέσιν εἰς ἓν καθαρῶς θεωρητικὸν σύστημα γνώσεων. Αἰσθάνεται τότε ὅτι εἶναι συνεργάτης, ἀλλὰ καὶ σκαπανεὺς τῆς θεωρητικῆς ἐρεῦνης.

Δι' αὐτὸ εἶπον ὅτι ὑφίσταται μία ἀέναος ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν δικαστῶν καὶ τῶν θεωρητικῶν, μία ἐπικοινωνία οἰονεὶ μυστικῆ, τῆς ὁποίας αἱ ἀποχωρήσεις θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποτελέσουν ἀντικείμενον μιᾶς εἰδικῆς μελέτης. Καὶ μόνον χάρις εἰς αὐτὴν τὴν ἐπικοινωνίαν ἐδημιουργήθησαν, ἠντλήθησαν θὰ ἔλεγα ἀπὸ τὰς ἀποφάσεις τοῦ γαλλικοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας τὰς κατ' ἀνάγκην σποραδικὰς, αἱ συστηματικαὶ αὐταὶ γενικαὶ ἀρχαὶ τοῦ διοικητικοῦ δικαίου, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὸ καύχημα καὶ τὴν αἴγλην τῆς γαλλικῆς ἐπιστήμης.

Ἡ αἴγλη δὲ αὐτῆ, ἡ ὁποία περιέβαλε πάντοτε αὐτὸ τὸ δημούργημα τῆς γαλλικῆς νομολογίας, ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι αὐτὴ ἡ μεγαλειώδης προσπάθεια τοῦ Conseil d'État, πρὸς πλήρωσιν τῶν κενῶν τοῦ διοικητικοῦ δικαίου ἐγένετο πάντοτε ὑπὸ τὸ κράτος μιᾶς ἐξόχου κατευθυντηρίου ιδέας: δηλαδὴ τῆς προστασίας τῶν διοικουμένων, καὶ τῆς ῥυθμίσεως τῶν δικαιωμάτων των ἔναντι τῆς Διοικήσεως κατὰ τρόπον ὁ ὁποῖος νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐννοίας τῆς νομιμότητος καὶ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ νόμου ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς Διοικήσεως.

Καθὼς τὸ ὕδωρ ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ διεισδύῃ καὶ εἰς τὴν παραμικρὰν λύσιν συνεχείας παντὸς στερεοῦ καὶ νὰ πληροῖ πάντα κενὸν χῶρον, οὕτω πῶς, τὸν νοῦν τῶν δικαστῶν τοῦ Conseil d'État, διεπότιζεν ἡ ἐννοία τῆς νομιμότητος καὶ ἦτο πάντοτε παροῦσα, καὶ αὐτὴ ἐνέπνεεν αὐτοὺς εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν κενῶν τοῦ δικαίου, κατευθύνουσα αὐτοὺς πρὸς ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν: νὰ παρασχεθῇ εἰς τοὺς πολίτας ἢ εἰς τὸ πνεῦμα τῶν νόμων ἐνυπάρχουσα προστασία, καὶ νὰ παρεμποδισθῇ πᾶσα παρέκκλισις, πᾶσα σιωπὴ ἢ ὑπεκφυγὴ τῆς Διοικήσεως, πᾶσα ἐσφαλμένη μέθοδος ἐνεργείας ἢ διαδικασίας, ἡ ὁποία θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν μείωσιν τῆς προστασίας αὐτῆς καὶ τὸν ὑποβιβασμόν, ἔστω καὶ ἔμμεσον, τῆς ἐμπράκτου σημασίας τῆς ἐννοίας τοῦ Κράτους - δικαίου.

Εἰς τὸ ἔργον αὐτό, τὸ γαλλικὸν Conseil d'État ἐθεώρησεν ἑαυτὸ πάντοτε ὡς ἀληθῆ κέρβερον, ὡς ἄγρυπνον φύλακα τῶν νόμων καὶ σχεδὸν αὐτεπάγγελτον συνήγορον τῶν πολιτῶν ἔναντι τῆς Διοικήσεως. Θὰ ἔλεγε κανεὶς, ἐὰν ἤθελε νὰ μεταχειρισθῇ ἐκφράσεις εἰλημμένας ἐκ τῆς στρατιωτικῆς ζωῆς, ὅτι «διεξήγαγεν ἀγῶνα ἐμπροσθοφυλακῆς» μὲ τὴν Διοίκησιν, καλῦπτον ἐν παντὶ τὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν.

Οὕτω, τὸ γαλλικὸν Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, τοῦ ὁποίου αἱ «Μεγάλαι

Ἐπιφάνειαι» περιλαμβάνονται καὶ ἀναλύονται, εἰς τὸ ἀνά χειρὸς ὥραϊον βιβλίον, ἀπέβη, διὰ τῆς ἀκτινοβολίας τῆς ἐπὶ τοῦ διοικητικοῦ δικαίου τῆς Εὐρώπης, ἡ φωτεινὴ πηγὴ δικαίου καὶ οἶονεὶ ἡ μήτηρ τῶν θεσμῶν τοῦ διοικητικοῦ δικαίου καθ' ὅλον τὸν πεπολιτισμένον κόσμον.

Πρὶν τελειώσω, σημειῶνω ὅτι τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖον σχολιάζω αὐτὴν τὴν στιγμήν, ἠκολούθησε, κατὰ τὴν σύνταξίν του, μίαν γραμμὴν ποὺ ἐπισημοποιεῖ αὐτὴν τὴν συνεργασίαν μεταξὺ θεωρίας καὶ πράξεως. Διότι ἐκ τῶν συγγραφέων του ὁ εἷς εἶναι, ὡς εἶπον, καθηγητῆς, οἱ δὲ ἄλλοι δύο δικασταί.

Τὴν σημασίαν τῆς συνεργασίας αὐτῆς ἐξαίρουν εἰς τὸν Πρόλογον τῆς Α' ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου οἱ κ.κ. René Cassin καὶ Marcel Waline, γράφοντες τὰ ἑξῆς: «Κάθε συλλογικὴ προσπάθεια μελέτης τοῦ δικαίου, πρέπει νὰ στηρίζεται εἰς τὴν ἐγκάρδιαν συνεργασίαν μεταξὺ τῶν καλλιεργούντων τὴν θεωρίαν καὶ τῶν δημιουργούντων τὴν νομολογίαν. . . Ἀποφεύγεται οὕτως ὁ μονόλογος τοῦ Καθηγητοῦ, ποὺ κινδυνεύει νὰ μείνῃ κλεισμένος μέσα εἰς τὸν ἐρημικὸν πύργον του, καθὼς καὶ ὁ μονόλογος τοῦ δικαστοῦ, ποὺ κινδυνεύει νὰ ἀπορροφηθῇ ἀπὸ τὰς δικαζομένας ἐκάστοτε εἰδικὰς καὶ τετριμμένας περιπτώσεις καὶ νὰ χάσῃ τὴν γενικὴν ἄποψιν τοῦ συνόλου. Ἐντὶ τῶν μονολόγων τούτων, ἐνδείκνυται ὁ γόνιμος διάλογος μεταξὺ τοῦ θεωρητικοῦ καὶ τοῦ δικαστοῦ».

Χάρις εἰς τὴν σύνθεσιν αὐτὴν τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖον εἶχον τὴν τιμὴν νὰ σαῶς παρουσιάσω, ἔσχε τεραστίαν ἐπιτυχίαν, ἐπραγματοποίησεν ἐντὸς μιᾶς 12ετίας πέντε ἐκδόσεις καὶ ἀπέβη ὁ συνέκδημος παντὸς ἀσχολουμένου μὲ τὸ διοικητικὸν δίκαιον, οὐ μόνον εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλην τὴν ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην. Καὶ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ὀφείλομεν ἐπίσης χάριτας εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο, διὰ τὸν γνωστὸν εἰς πάντας λόγον ὅτι ἡ γαλλικὴ νομολογία ἔχει ἐντόνως ἐπιδράσει ἐπὶ τῆς διομορφώσεως τῶν θεσμῶν τοῦ διοικητικοῦ δικαίου καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν μας χώραν.

R É S U M É

Monsieur le Président,

J'ai l'honneur de présenter à l'Académie la 5ème édition des célèbres «Grands arrêts de la jurisprudence administrative (française)».

Ce livre n'appartient pas à la catégorie ordinaire des ouvrages d'un auteur déterminé, mais on pourrait le qualifier d'ouvrage collectif. En même temps, c'est un ouvrage *d'essence*, dans laquelle on condense et cristallise une grande œuvre historique, qui figure à juste titre parmi les plus importantes conquêtes de l'esprit français.

En fait, ce livre contient, dans un ordre systématique, les principaux arrêts du Conseil d'État, qui ont tracé les grandes lignes directrices de la jurisprudence.

Cette mission a été confiée à trois jeunes auteurs : M. P. Weil, Professeur à la Faculté de droit de Paris, et MM. M. Long et G. Braibant, Maîtres des requêtes au Conseil d'État. Le livre fait partie de la Collection «Droit Public», dirigée par l'éminent Président René Cassin, Président honoraire du Conseil d'État et Prix Nobel de la Paix, et le Professeur Marcel Waline, grand Maître du droit administratif français et membre de l'Institut. Dans les deux cas, la collaboration entre la doctrine et la pratique judiciaire a été couronnée du meilleur résultat.

Tous les juristes connaissent le rôle qui incombe aux principes généraux du droit, en général. Ce sont des règles qu'on ne trouve pas, dans la plupart des cas, expressément formulées dans un texte. Pourtant, selon l'avis le mieux fondé, ils ne constituent pas un droit non écrit, mais font partie du droit écrit, car ils dérivent de l'esprit même des textes et ils ont la force de s'infiltrer dans tous les vides du droit, et de faire incliner la balance de l'interprétation, au cas de sens équivoque de la loi écrite.

Ce rôle des principes généraux est de beaucoup plus important dans le domaine du droit administratif. Les raisons en sont bien connues : dans le domaine du droit civil, le comportement des particuliers est minutieusement réglé par le Code civil. Un tel Code, qui pourrait régler le comportement de l'Administration et des administrés, n'existe pas. Dans un grand nombre de cas, les organes administratifs sont obligés d'*improviser* des solutions juridiques, se trouvant devant une lacune législative. Pour n'invoquer que les exemples les plus fréquents, il n'existe en droit français aucune loi réglant d'une façon *générale* (mis à part les cas spéciaux), le problème de la motivation des actes administratifs, ou de leur retrait, etc. Or, la jurisprudence était obligée de remplir ce vide considérable en créant, peu à peu, dans l'exercice de ce pouvoir prétorien célèbre, un ensemble de règles générales, qui tient lieu de Code administratif.

Quel était, par exemple, le but de ce principe général exigeant la motivation de certaines catégories d'actes administratifs ? Le juge n'a pas des qualités de Pythie pour deviner la pensée de l'Administration, quand

elle émet un acte onéreux pour un citoyen. Pourtant, il faut que le juge sache cette pensée, autrement il ne peut pas juger si elle est légale ou non. Il a donc obligé l'Administration à dévoiler sa pensée. Jusque-là, elle se réfugiait dans le silence : «Je ne mentionne pas de motifs, par conséquent, on doit présumer que j'ai réfléchi et agi légalement». Le Conseil d'État a renversé cette présomption : «Tu ne mentionnes pas de motifs, par conséquent, je présume que tu as réfléchi et agi *illégalement*».

Cette substitution d'un Code administratif par le système des principes généraux jurisprudentiels est, d'après l'avis des spécialistes français de grande autorité, la meilleure solution du problème. La souplesse et la facilité d'adaptation de ces principes généraux sont de loin préférables à un système de dispositions législatives rigides, qui, une fois décrétées, seraient difficiles à manier et incapables de satisfaire les besoins de l'activité administrative en évolution permanente, de par sa nature même.

Cette idée explique le manque de sympathie que certains auteurs expriment envers l'idée d'introduction d'un Code administratif en France.

* * *

Voyons maintenant quelle est l'importance véritable de ce livre. Vu de plus près, la tâche des auteurs consiste à tirer, de la foule énorme et indisciplinée des milliers d'arrêts émis par le Conseil d'État au cours de son fonctionnement d'un siècle et demi, les arrêts «générateurs des principes généraux» et les soumettre à la lumière du projecteur de la doctrine pour en extraire leur substance théorique et fixer leur place dans le système du droit administratif.

Ainsi, la «trinité» des auteurs (pour reprendre l'expression utilisée dans la Préface) s'est mise au service d'une haute fonction, dont j'essaierai d'analyser la nature très subtile et intéressante.

Entre les théories des professeurs et les arrêts d'un tribunal, il existe une communication perpétuelle, qui suit deux courants parallèles, quoique partant de directions différentes : le premier courant, c'est l'influence continue qu'exerce la doctrine sur les décisions des juges ; le second courant, c'est la répercussion que chaque décision acquiert sur la doctrine.

En fait, combien de personnes connaissent cette élaboration spéciale, on dirait même mystique, que l'enseignement théorique subit dans l'esprit d'un juge avant d'influencer et marquer sa décision? De quelle manière le juge accueille cet enseignement, d'abord à titre d'étude et de méditation, et comment, par la suite, essaie-t-il de l'appliquer dans l'exercice de sa fonction juridictionnelle?

A ce moment, la théorie élaborée dans le cabinet de travail des professeurs, subit une épreuve critique: aura-t-elle la force nécessaire pour sortir des pages de l'ouvrage scientifique pour se transformer en élément social vivant? Le rayonnement d'une théorie aura-t-il la capacité de cesser d'être un simple enseignement dans le monde des idées, et de se transformer en une disposition vivante et juridiquement responsable, telle qu'elle existe dans la décision d'un tribunal?

Qui pourrait suivre cette fermentation que la doctrine subit dans la pensée des juges, dans leurs rapports, et surtout dans leurs délibérations dans les salles privées des tribunaux, et contempler, comme par un miracle, cette doctrine ou théorie, sortir de cette fermentation transformée en vive voix du droit, *viva vox juris*? Bien sûr, excepté les juges eux-mêmes, personne ne pourrait prendre connaissance de ce véritable «office divin», qui se déroule dans ces lieux inaccessibles aux profanes...

Pourtant, parmi les profanes se trouvent également les théoriciens qui sont en même temps les inspirateurs de ces arrêts. Ils sont donc impatients de les accueillir et de les soumettre à une analyse.

A partir de ce moment commence à se produire le second courant, qui porte l'arrêt du juge à l'élaboration théorique: le juge a émis sa décision comme fonctionnaire et agent de la société, le théoricien accueille cette décision et s'efforce de découvrir en elle un principe juridique ou même moral, pour le placer dans un groupe de connaissances humaines et de notions, c'est-à-dire, dans un cadre scientifique; c'est à travers cette élaboration spéciale que la décision du juge, et surtout son sens invisible de prime abord, sera offerte à la connaissance du public.

Ici encore, il est très intéressant d'analyser les sentiments du juge, quand il constate que ce qu'il a décidé et ordonné en tant que fonctionnaire représentant le pouvoir public, se transforme maintenant, à travers la pensée des théoriciens, en principe et règles, et qui sont honorés d'une place dans un système purement théorique.

Voilà pourquoi j'ai dit qu'il existe une communication spirituelle continue entre les juges et les théoriciens, une communication quasi mystique, dont les nuances pourraient être l'objet d'une étude spéciale approfondie.

Or, l'édition des «Grands arrêts de la jurisprudence administrative» a inauguré une voie nouvelle: elle consiste en la collaboration des théoriciens avec les juges qui ont participé à l'émission des décisions. Cette collaboration, qui est la plus heureuse confirmation de cette communication perpétuelle entre juges et théoriciens, que nous avons indiquée ci-dessus, constitue une synthèse nouvelle et originale, qui est, à mon avis, à la base du grand succès de cet ouvrage.

* * *

L'œuvre historique du Conseil d'État français doit sa gloire surtout au fait qu'il a toujours été inspiré par une seule idée directrice: assurer la protection des droits des administrés vis-à-vis de l'Administration, et la prééminence de la loi dans le fonctionnement de l'État.

Comme l'eau a la qualité de s'infiltrer dans les brèches même minimes de tous les corps, et de remplir par sa substance tout espace vide de la même façon, l'idée de légalité était toujours à l'esprit des membres du Conseil d'État français, présente bien qu'invisible, et les inspirait dans leur effort d'assurer au citoyen la protection découlant de l'esprit de la loi, et de condamner et même prévenir toute déviation ou subterfuge ou même le silence suspect de l'Administration, susceptible d'aboutir à une détérioration même indirecte de la notion souveraine d'État de droit.

Dans cette tâche, le Conseil d'État s'est considéré comme le gardien des libertés individuelles, obligé, le cas échéant, de combattre en première ligne lors de la bataille, pour les sauvegarder. Et c'était une conception très juste de sa mission, difficile et sublime à la fois.

Cela est également valable pour la jurisprudence du Conseil d'État hellénique. Elle s'est éloignée dans plusieurs cas de la jurisprudence française. Mais mis à part ces cas exceptionnels, la jurisprudence est amplement redevable à la jurisprudence française, qui a donné toute la matière nécessaire pour solidifier son œuvre, depuis 1929.